

PM

Avdelning
Utvärderingsavdelningen

Handläggare
Anna-Karin Malla, Maria Nyman, Josefine Ekroth
+46 8 563 086 66
anna-karin.malla@uka.se

Lärförsörjning i lärarutbildning – problem, strategier och lösningar

Att vara den självklara kunskapskällan i frågor som rör högre utbildning och forskning, samt att skapa resultat som är till nytta för högskolesektorns utveckling, är två av målen för Universitetskanslersämbetets (UKÄ:s) arbete. När UKÄ granskar lärosätenas verksamhet, bland annat genom utbildningsutvärderingar, finns både ett ansvarsutkrävande och ett utvecklingsorienterat syfte.

Den ansvarsutkrävande delen av utbildningsutvärderingar består av att UKÄ fattar beslut om huruvida de utvärderade utbildningarna håller hög kvalitet eller om examenstillståndet behöver ifrågasättas. Beslutet är baserat på det yttrande som bedömargruppen ger för respektive utbildning.

Den utvecklingsorienterade delen av utbildningsutvärderingarna innebär att bedömarna har ett utvecklingsorienterat angreppssätt när de skriver yttranden för att ge konstruktiv återkoppling på respektive utbildning. Även det efterarbete som sker efter en utbildningsutvärdering, till exempel genom återföringskonferenser och analyser, har ett utvecklingsorienterat fokus med målet att skapa resultat som är till nytta för sektorns utveckling.

I detta PM följer vi upp resultaten av de utvärderingar som nyligen gjorts av lärarutbildningar, genom att studera sambandet mellan en utbildnings förutsättningar i form av personalresurser och utbildningens kvalitet. Vi har tittat närmare på hur lärosäten använder sina lärarresurser för att möjliggöra och säkerställa att studenterna uppnår de utvalda examensmålen.

I del 1 ger vi en översikt av utfallet i utvärderingarna och i del 2 presenterar vi de slutsatser vi dragit utifrån bedömnarnas yttranden. I del 3 redovisar vi synpunkter och inspel från de lärosäten som utvärderats. Denna avslutande del kommer att fyllas på med innehåll som löpande inhämtas från lärosäten via konferenser och workshoppar, men även genom inspel och idéer som förmedlats via UKÄ:s webbsida.

Genom att sammanfatta och analysera det som bedömnarna har noterat i utvärderingarna, men också genom att inkludera lärosätenas erfarenheter och synpunkter, vill vi bidra till en fortsatt nationell

diskussion om hur högsta möjliga kvalitet kan uppnås i landets lärarutbildningar och främja ett fortsatt utvecklingsarbete vid lärosätena.

Del 1: Översikt av lärarutbildningar som utvärderats

Utfall i de 176 lärarutbildningar som har utvärderats 2016–2020

UKÄ har under tiden 2018–2020 genomfört utvärderingar av landets alla förskollärarytbildningar och grundlärarytbildningar samt ämneslärarytbildningar med undervisningsämnena bild, dans, idrott och hälsa, matematik, musik, samhällskunskap och svenska. Innan dess genomfördes under 2016–2017 en pilotutvärdering av ett mindre antal förskollärarytbildningar och grundlärarytbildningar. Totalt har 176 lärarutbildningar utvärderats, fördelade på 20 förskollärarytbildningar, 53 grundlärarytbildningar och 103 ämneslärarytbildningar.

Utvärderade utbildningar per examen	Hög kvalitet	Ifrågasatt kvalitet	Totalt antal utbildningar
Förskollärarytexamen	12	8	20
Grundlärarytexamen, fritidshem	9	4	13
Grundlärarytexamen, förskoleklass och årskurs 1-3	9	11	20
Grundlärarytexamen, årskurs 4–6	11	9	20
Ämneslärarytexamen, bild årskurs 7–9	4	1	5
Ämneslärarytexamen, bild gymnasieskolan	4	1	5
Ämneslärarytexamen, dans gymnasieskolan	1	2	3
Ämneslärarytexamen, idrott och hälsa årskurs 7–9	1	1	2
Ämneslärarytexamen, idrott och hälsa gymnasieskolan	5	3	8
Ämneslärarytexamen, matematik årskurs 7–9	1	4	5
Ämneslärarytexamen, matematik gymnasieskolan	8	9	17
Ämneslärarytexamen, musik gymnasieskolan	6	2	8
Ämneslärarytexamen, samhällskunskap årskurs 7–9	5	1	6
Ämneslärarytexamen, samhällskunskap gymnasieskolan	11	5	16
Ämneslärarytexamen, svenska årskurs 7–9	2	7	9
Ämneslärarytexamen, svenska gymnasieskolan	11	8	19
	100	76	176

Tabell 1: Antal utvärderade lärarutbildningar och omdömen 2016–2020.

För att en utbildning ska bedömas hålla hög kvalitet måste de fyra bedömningsområden som ingår i en utbildningsutvärdering ha bedömts vara tillfredsställande. Varje bedömningsområde består i sin

tur av en eller flera bedömningsgrunder och en sammanvägd bedömning görs av respektive bedömningsområde.¹

Samband mellan personalens sammansättning och möjligheter för studenter att nå examensmålen

Utfall i utvärderingarna av förskolläraryr utbildningar och grundläraryr utbildningar

Av tabell 1 framgår att av de 73 förskolläraryr utbildningar och grundläraryr utbildningar som utvärderats har 41 utbildningar fått omdömet hög kvalitet och 32 utbildningar omdömet ifrågasatt kvalitet.² Gemensamt för alla de förskolläraryr- och grundläraryr utbildningar som har fått omdömet ifrågasatt kvalitet är att det är bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat³ som har bedömts som inte tillfredsställande, vilket framgår av tabell 2. Ett mindre antal av dessa utbildningar har också bedömts ha bristande förutsättningar⁴. Detta gäller två av de åtta förskolläraryr utbildningarna och sju av de 24 grundläraryr utbildningarna som fått omdömet ifrågasatt kvalitet. Det bör alltså noteras att samtliga utbildningar som fått omdömet inte tillfredsställande på bedömningsområdet förutsättningar, också fått omdömet inte tillfredsställande på bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat.

Utbildningar per examen	Bedömningsområde Förutsättningar	Utformning, genomförande och resultat	Studentperspektiv	Arbetsliv och samverkan
Förskolläraryr examen	2	8	0	0
Grundläraryr examen, fritidshem	3	4	0	0
Grundläraryr examen, förskoleklass och årskurs 1-3	2	11	0	0
Grundläraryr examen, årskurs 4-6	2	9	0	0

Tabell 2: Antal förskolläraryr- och grundläraryr utbildningar som fått omdömet inte tillfredsställande per bedömningsområde.

Att relativt få utbildningar fick omdömet inte tillfredsställande när det gäller bedömningsområdet förutsättningar återspeglar till viss del de överväganden som gjordes i fråga om att inte ställa orimliga krav på utbildningarna. Hänsyn togs därför till hur förutsättningarna för att anställa sådan kompetens såg ut nationellt. Ett exempel på detta är att det inte finns tillräckligt med disputerad

¹ För en detaljerad beskrivning av bedömningsområden och bedömningsgrunder, se *Vägledning för utbildningsutvärdering på grundnivå och avancerad nivå*, UKÄ, 2018.

² Detta inkluderar de sex utbildningar som i pilotutvärderingen fick omdömet hög kvalitet. De två utbildningar som fick omdömet ifrågasatt kvalitet ingick sedan i den reguljära utvärderingsomgången, vilken totalt omfattade 67 utbildningar.

³ I bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat ingår sex utvalda examensmål som bedömningsgrunder. Dessutom ingår bedömningsgrunden uppföljning, åtgärder och återkoppling samt bedömningsgrunden jämställdhet.

⁴ I bedömningsområdet förutsättningar ingår bedömningsgrunderna personal och utbildningsmiljö.

personal i Sverige inom de fritidspedagogiska och förskolepedagogiska områdena för att täcka behoven i de utbildningar som ges.

I den inledande texten till yttrandena sammanfattade bedömaregrupperna de mest framträdande dragen i förskollärarytbildningarna och grundlärarytbildningarna, så som de tog sig uttryck under perioden då utvärderingarna ägde rum. De mest framträdande utvecklingsområdena och svagheter var enligt bedömarna:

- Svag vetenskaplig kompetens, främst inom förskolepedagogik och fritidspedagogik. Undervisningen bedrivs främst av adjunkter, med få disputerade i vissa utbildningar och få professorer i de flesta utbildningar.
- Många lärare är involverade i utbildningarna, men kärnan av lärare som håller ihop utbildningen är ofta liten och utgörs ofta av adjunkter.
- Professionskompetens inriktad mot undervisning i förskoleklass saknas.
- Risker att undervisningen mot förskoleklass och årskurs 6 försvagas vid samläsning mellan inriktningen förskoleklass och årskurs 1–3 samt inriktningen årskurs 4–6.
- Kopplingen mellan forskning och utbildning behöver stärkas.
- Undervisning inom ämnesdidaktik och metodik behöver stärkas.

Utfallet av utvärderingarna av förskolläraryt- och grundlärarytutbildningar har diskuterats i en återföringskonferens för de utvärderade lärosätena hösten 2019. Vid detta tillfälle genomfördes också två workshoppar då deltagare från lärosätena diskuterade vilka åtgärder som kan tas på lärosätetsnivå och vad som behöver hanteras på nationell nivå. En kort summering av vad som framkom presenteras i del 3.

Utfall i utvärderingen av ämneslärarytutbildningar

Under åren 2018–2020 utvärderades ämneslärarytutbildningar i undervisningsämnena bild, dans, idrott och hälsa, matematik, musik, samhällskunskap och svenska.

Utbildningar per examen	Bedömningsområde Förutsättningar	Utformning, genomförande och resultat	Studentperspektiv	Arbetsliv och samverkan
Ämneslärarexamen, bild åk 7–9	1	1	0	0
Ämneslärarexamen, bild gy	1	1	0	0
Ämneslärarexamen, dans gy	2	2	0	0
Ämneslärarexamen, idrott och hälsa åk 7–9	0	1	0	0
Ämneslärarexamen, idrott och hälsa gy	0	3	0	0
Ämneslärarexamen, matematik åk 7–9	2	4	0	1

Ämneslärarexamen, matematik gy	5	9	1	1
Ämneslärarexamen, musik gy	1	2	0	1
Ämneslärarexamen, samhällskunskap åk 7-9	1	1	0	1
Ämneslärarexamen, samhällskunskap gy	5	4	0	1
Ämneslärarexamen, svenska åk 7-9	3	6	1	1
Ämneslärarexamen, svenska gy	4	7	2	0

Tabell 3: Antal ämneslärarutbildningar som fått omdömet inte tillfredsställande per bedömningsområde.

I detta PM har vi koncentrerat analysen på undervisningsämnena matematik och svenska med inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Utbildningar i något av dessa två undervisningsämnen var flest till antalet av de ämneslärarutbildningar som utvärderades. Likaså utgjorde de det högsta antalet och den största andelen utbildningar som fick omdömet ifrågasatt kvalitet.

När det gäller ämneslärarutbildningarna med undervisningsämnet matematik med inriktning mot arbetet i gymnasieskolan utvärderades 17 utbildningar. Av dessa fick åtta utbildningar omdömet hög kvalitet och nio utbildningar omdömet ifrågasatt kvalitet. Alla utbildningar som fick omdömet ifrågasatt kvalitet hade fått omdömet inte tillfredsställande på bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat. Över hälften av dessa bedömdes också ha brister i bedömningsområdet förutsättningar. Bedömarna noterade i den inledande texten till yttrandena att de utbildningar som fått omdömet hög kvalitet hade gjort långsiktiga strategiska satsningar på ämneslärarutbildningen för att få en stark och stabil personalstyrka inom matematik och matematikdidaktik. Lärosätena hade rekryterat kompetens så som forskare inom matematikdidaktik, lärare med gedigen professionserfarenhet från gymnasieskolan eller grundskolans årskurs 7-9. Ett generellt utvecklingsområde som bedömarna pekade ut för lärosätena var att i högre grad integrera matematiskt och matematikdidaktiskt kursinnehåll. Att stärka det matematiska ämnesinnehållet i de självständiga arbetena var ytterligare ett annat utvecklingsområde.

Utfallet är i stort sett detsamma för ämneslärarutbildningarna med undervisningsämnet svenska med inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Av 19 utvärderade utbildningar bedömdes 11 utbildningar hålla hög kvalitet och för åtta utbildningar ifrågasattes kvaliteten. I stort sett alla utbildningar som fått omdömet ifrågasatt kvalitet bedömdes ha brister i bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat. Hälften bedömdes ha brister inom bedömningsområdet förutsättningar. Bedömarna noterade i den inledande texten till yttrandena att det pågår en diskussion om vilka ämneskunskaper som krävs av en lärare i svenska och därmed hur en ämneslärarutbildning i undervisningsämnet svenska bör utformas så att den ger studenterna både en bredd och ett djup i skolämnet som omfattar både språkvetenskap och litteraturvetenskap. Bedömarna pekade också på att lärosätenas ambitionsnivå generellt sett är hög vad gäller ämnesdidaktisk forskning. Det språkdidaktiska utbildningsinnehållet tenderar dock att vara starkare förankrat i forskning och också integrerat i utbildningen, än det litteraturdidaktiska.

Bedömarnas övergripande intryck från ämneslärarutvärderingen kan summeras i följande punkter:

- Den vetenskapliga kompetensen inom ämnesdidaktik är svag.
- Den utbildningsvetenskapliga kärnan (UVK) i utbildningarna har generellt bedömts hålla hög kvalitet.
- Den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) har en central roll i att möjliggöra och säkerställa flera examensmål, men hur bedömning sker inom VFU är ibland oklar.
- Vikten av att lärosätet involverar lärare och studenter för att arbeta med progression för att koppla samman UVK, ämnesstudier och VFU till en sammanhållen utbildning. Kollegialt sammanhållna utbildningsmiljöer är också viktiga.
- Inom bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat handlar bristerna om att utbildningarna inte möjliggör och/eller säkerställer att studenterna når examensmålen.

Pågående utvärderingar och uppföljningar under 2020–2021

För de förskolläro- och grundläro-utbildningar som har fått omdömet ifrågasatt kvalitet pågår en uppföljning och några av de utbildningar som fick omdömet ifrågasatt kvalitet har nu vidtagit åtgärder och bedömts hålla hög kvalitet. För ämnesläro-utbildningarna kommer uppföljningarna att genomföras under 2021. Utöver detta pågår en utvärdering av de yrkesläro-utbildningar som ges vid tio lärosäten. Uppföljningar och pågående utvärderingar behandlas inte i detta PM, men kan komma att beröras vid senare tillfälle.

Metod och genomförande: Bedömningsgrunderna personal och måluppfyllelse av examensmål har studerats i ett urval yttranden

Eftersom det oftast var bedömningsområdet förutsättningar och bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat som har bedömts som inte tillfredsställande är det dessa två bedömningsområden som vi har valt att studera vidare i detta PM. Ytterligare ett argument att studera dessa bedömningsområden är att alla bedömargrupper i de olika utvärderingarna har diskuterat just kopplingen mellan begränsade personalresurser och svårigheter för studenter att nå examensmålen. Vi har därför valt att studera bedömningsgrunden personal samt ett examensmål från kunskapsformen kunskap och förståelse och ett examensmål från kunskapsformen färdighet och förmåga. Dessa examensmål ser vi särskilt tydligt speglar den kompetens som ett lärosäte behöver för att bedriva en utbildning med hög kvalitet.

I bedömningsområdet förutsättningar har vi valt att studera bedömningsgrunden personal

Antalet lärare och deras sammantagna kompetens (vetenskapliga, professionsrelaterade och pedagogiska) är adekvat och står i proportion till utbildningens volym, innehåll och genomförande på kort och lång sikt.

I bedömningsområdet utformning, genomförande och resultat har vi valt att studera måluppfyllelsen i två examensmål

Utbildningen möjliggör genom utformning och genomförande, samt säkerställer genom examination, att studenten när examen utfärdas uppnår de utvalda målen.

Dessa två examensmål ingår i denna studie:

- Examensmålet under kunskapsformen kunskap och förståelse som berör kunskaper inom det förskolepedagogiska/fritidspedagogiska ämnesområdet/de ämneskunskaper som krävs för yrkesutövningen och kännedom/insikt om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete.
- Examensmålet under kunskapsformen färdighet och förmåga som berör förmåga att tillämpa didaktik och ämnesdidaktik inklusive metodik som krävs för undervisning och lärande inom de ämnesområden och verksamhet som utbildningen avser.

I läsningen av bedömnarnas yttranden har vi begränsat urvalet. Vi har läst yttranden från förskollärarytbildningar och grundlärarytbildningar med inriktning mot arbete i fritidshem och inriktning F-3. När det gäller ämneslärarytbildningar har vi valt att läsa bedömnarnas yttranden för undervisningsämnena matematik och svenska med inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Dessa två undervisningsämnen är de ämnen som ges vid flest lärosäten och det var också dessa två ämnen där flest antal utbildningar fick omdömet ifrågasatt kvalitet.

Utifrån denna begränsning har vi läst 66 av det totala antalet om 95 yttranden över förskollärarytbildningar, grundlärarytbildningar med inriktning fritidshem och inriktning F-3 samt ämneslärarytbildning med inriktning gymnasieskola i undervisningsämnena matematik och svenska. Vi har därmed täckt in så att någon utbildning från varje lärosäte finns representerad och att både utbildningar som fått omdömet hög kvalitet och ifrågasatt kvalitet ingår.

Vi har läst yttrandena och noterat vad bedömnarna lyft som utvecklingsområden, svagheter, styrkor och goda exempel. Vi har även analyserat relationen mellan bedömda lärarresurser och måluppfyllelse för de utvalda examensmålen, för att se hur dessa påverkat varandra. Här kan vi konstatera att det finns starka samband mellan vilken kompetens som finns tillgänglig bland personalen och hur väl utbildningarna lyckats möjliggöra och säkerställa måluppfyllelse för studenterna. Vi har därmed fått en bild av hur lärosätena använder sina lärarresurser i sitt arbete med måluppfyllelse, det vill säga vilka strategier och lösningar som bedömnarna har sett att lärosätena använder. Detta redovisas i del 2 nedan.

Del 2: Slutsatser – problem, strategier och lösningar

I detta avsnitt identifierar vi fem områden utifrån de utmaningar och problem som bedömarna lyft i yttrandena relaterat till personalresurser. För varje problemområde beskriver vi konsekvenser som problemet kan medföra och presenterar några lösningar och strategier på hur lärosäten arbetar för att motverka och lösa problemet. Här refererar vi också till specifika exempel från några utbildningar. Att lista olika lösningar och exempel belyser inte bara att de utmaningar som lärarutbildningarna har att hantera skiljer sig åt beroende på lärarutbildning och inriktning, utan också att dessa problem, strategier och lösningar är beroende av lärosätens olika organisation och förutsättningar.

Vår förhoppning är att dessa slutsatser och exempel kan bidra till en fortsatt utveckling av landets olika lärarutbildningar. Det bör dock noteras att analysen här är begränsad till de bedömningsgrunder som används i UKÄ:s utvärderingar och slutsatserna kan därför inte ge en heltäckande bild. För att få in ytterligare perspektiv kompletteras därför analysen i den tredje avslutande delen med lärosätenas synpunkter och erfarenheter.

1 Det saknas vetenskaplig kompetens främst inom förskolepedagogik och fritidspedagogik

I läsningen av bedömnarnas yttranden är det tydligt att den vetenskapliga kompetensen bedömts som svag i många förskolläro- och grundläro-utbildningar med inriktning fritidshem, men även i grundläro-utbildningar med inriktning förskoleklass och årskurs 1–3. Bedömarna har lyft problemet med den nationella bristen på vetenskaplig kompetens inom förskolepedagogik, fritidspedagogik och didaktik för förskoleklass. Särskilt tydligt framkommer avsaknaden av professorer inom dessa områden. Det är också hård konkurrens om det fåtal lektorer som finns nationellt. Förskolepedagogik och fritidspedagogik är relativt nya forskningsområden och det finns få disputerade inom dessa områden i Sverige, vilket medför att den vetenskapliga kompetensen inte är tillräcklig för att förse landets lärarutbildningar med personal.

Utifrån denna brist på nationell nivå har bedömnargrupperna behövt anpassa kraven på hur den vetenskapliga kompetensen bedömts utifrån vad som ansetts vara rimliga kravnivåer. Detta betyder att bedömarna i förskolläro- och grundläro-utvärderingarna har bedömt förutsättningarna vad gäller personal och utbildningsmiljö utifrån vad som är rimligt på nationell nivå för närvarande. I de fall utbildningens förutsättningar bedömts som tillfredsställande, trots svag vetenskaplig kompetens, har bedömarna ändå identifierat svagheter och utvecklingsområden som de lyft fram i yttrandena, varför det är möjligt att se problematiken även i dessa utbildningar.

- ⇒ En konsekvens av svag eller bristande vetenskaplig kompetens i personalgruppen är att studenterna inte får ta del av undervisning med tillräckligt djup och att de inte heller får möta tillräckligt med aktuell och relevant forskning inom de förskole- och fritidspedagogiska områdena i utbildningarna. Detta kan exempelvis visa sig i svårigheter för studenten att uppnå den kunskap och förståelse inom förskole- respektive fritidspedagogiska området som krävs för yrkesutövningen, liksom svårigheter med att visa kännedom om aktuellt forsknings- och utvecklingsarbete. I utbildningar där personalens vetenskapliga kompetens bedömts som otillräcklig eller svag, visar många av de

självständiga arbetena på otillräckliga kunskaper inom det förskolepedagogiska respektive fritidspedagogiska området, liksom en svag forskningsanknytning. Detta är ett exempel på att utbildningen inte möjliggör för studenterna att nå det utvalda examensmålet inom kunskapsformen kunskap och förståelse.

- ⇒ Utvärderingarna visar också på utbildningar där kunskap inom området visserligen möjliggörs men där den inte säkerställs genom examination. En orsak till detta kan vara att bedömningskriterierna är för generellt eller otydligt formulerade. Att inte formulera tillräckligt tydliga bedömningskriterier kan härledas till en otillräcklig vetenskaplig kompetens inom personalgruppen.
- ⇒ I utbildningar med större studentgrupper kan en konsekvens vara att det inte finns tillräckligt många lärare med vetenskaplig kompetens inom området för att handleda och examinera studenternas självständiga arbeten.

Strategi: Kompetensanalyser, kompetensutveckling och internrekrytering för att säkra vetenskaplig kompetens på lång sikt.

Att enbart inrätta tjänster och rekrytera lektorer och professorer externt är inte en tillräcklig strategi eftersom lärosätena konkurrerar med varandra om den begränsade vetenskapliga kompetens som finns nationellt. I vår läsning av yttranden har vi sett att lärosätena använder olika strategier för att säkra den vetenskapliga kompetens som behövs på lång sikt för att studenterna ska uppnå examensmålen. Olika strategier som används är:

- att inventera intresse hos adjunkter att genomgå forskarutbildning. Bedömarna noterar dock vikten av att inte enbart förlita sig på internrekrytering genom forskarutbildning för adjunkter eftersom det kan leda till att befintlig personal får för tung arbetsbörda.
- att planera för kompetensutveckling och låta den få utrymme i lärares tjänst så att lektorer kan kombinera undervisning och forskning, exempelvis 10–20 procent till alla lärare och högskolepedagogisk utbildning till nyanställda. Kompetensutveckling erbjuds hela lärarkollektivet, oavsett anställningsform.
- att involvera gästprofessorer i lärarpersonalens kompetensutveckling.
- att inrätta relevanta kurser på avancerad nivå så att studenter kan kvalificera sig för antagning till forskarutbildning. Både förskolläraryxamen och grundläraryxamen med inriktning mot fritidshem är examina på grundnivå och ger därmed inte behörighet för antagning till forskarutbildning.
- att erbjuda kompetensutveckling till de lärare som gör besök i förskolor och skolor när studenterna genomför sin verksamhetsförlagda utbildning (VFU).

Exempel från grundläraryr utbildning med inriktning fritidshem: Särskild satsning för att möjliggöra för studenter att kvalificera sig till forskarutbildning

Lärosätet har inrättat en masterutbildning med inriktning mot yngre barns lärande för att möjliggöra för studenter att kvalificera sig för forskarutbildning. Bedömggruppen menar att satsningen på denna masterutbildning och på doktorander och licentiander är ett gott exempel på hur lärosätet arbetar med att öka forskningsvolymen inom området och att detta även kan bidra till att utöka lärarkompetensen.

Bedömggruppen menar att det är viktigt att satsningen blir långsiktig för att den ska kunna säkerställa utbildningens vetenskapliga grund.

Exempel från grundläroutbildning med inriktning fritidshem: Att kompetensutveckla lärare som disputerat, men inte inom det fritidspedagogiska området

Den vetenskapliga kompetensen är svag inom utbildningen. Det finns adjunkter med professionskompetens och det finns disputerade lärare med vetenskaplig kompetens men inte inom det fritidspedagogiska området. En av de disputerade lärarna har en yrkesexamen med inriktning mot fritidshem. Det saknas både vetenskaplig kompetens inom fritidspedagogik och en koppling mellan de disputerade och de med erfarenhet från yrkesområdet fritidshem. För att komma till rätta med glappet mellan dessa två grupper arbetar lärosätet på olika sätt med kompetensutveckling. Alla disputerade lärare som inte har en yrkesbakgrund inom fritidshem får till exempel utföra VFU-besök som del av sin kompetensutveckling. Detta ser bedömggruppen som ett positivt exempel på hur lärosätet arbetar för att stärka kompetensen.

Strategi: Forskningsstrategi för att stärka forskningen och forskningsanknytningen i ämnen relevanta för läroutbildningen säkrar långsiktig tillgång på vetenskaplig kompetens.

Lärosätena använder sig av olika strategier för att stärka forskningen och i förlängningen öka den vetenskapliga kompetensen som behövs för läroutbildningarna. Exempel på strategier som används är:

- att ta fram en forskningsstrategi med inriktning på till exempel förskola för att bygga upp en långsiktig rekryteringsbas.
- att bevilja medel för att stärka forskning som är relevant för läroutbildningarna.
- att avsätta medel för utlysning av tjänst inom forskning.
- att delta i nationella forskarskolor som på lång sikt kan leda till rekrytering av forskarutbildade lärare.
- att koppla samman forsknings- och utbildningsmiljöerna genom aktiviteter, till exempel arbete i lärarlag. Ett annat exempel är att forskningsledaren har samordningsansvaret för utbildningens forskningsanknytning.
- att göra en översyn av befintlig forskning relevant för utbildningen och hur forskningen integreras i utbildningen.
- att säkerställa att forskare undervisar inom utbildningen, till exempel att alla forskare har minst 20 procent undervisning i sin tjänst.
- att öka andelen självständiga arbeten som knyts till pågående forskningsprojekt.

Exempel från förskolläroutbildning: Strategi för att prioritera den förskolepedagogiska forskningen vid lärosätet

Bedömgarna skrev i yttrandet: "På lärosätet finns ett forskningsförberedande råd med uppgift att hantera ärenden om pedagogisk och didaktisk forskning i anslutning till läroutbildningarna. Lärosätet har också en strategi för att prioritera förskoleforskning. Tanken är att stärka forskningsmiljön kring utbildningen /.../ Forskarutbildning beskrivs både som en rekryteringsstrategi och som ett sätt att stärka forskningsmiljöns koppling till läroutbildningarna. En specifik satsning kallad Särskild satsning läroutbildning har gjorts för att stärka förskolläroutbildningens forskningsanknytning. Satsningen har pågått sedan 2012 och har

resultat i tio disputationer med lärare som nu arbetar i förskollärarytbildningen. Fler disputationer är på gång. Lärosätet beskriver också ytterligare satsningar. Bland annat driver lärosätet en forskarutbildning inom ämnet pedagogik, eftersom dessa framtida lektorer behövs på lärarutbildningen.”

2 Det saknas vetenskaplig kompetens inom ämnesdidaktik

Att det saknas personal med vetenskaplig kompetens inom ämnesdidaktik är ett problem i lärarutbildningarna generellt, men kommer tydligast till uttryck inom ämneslärarutbildningarna, där den vetenskapliga ämneskompetensen generellt sett har bedömts vara stark, men den vetenskapliga kompetensen inom ämnesdidaktik ofta bedömts saknas eller vara svag. Även i grundlärarutbildningens utvärdering noterades att vetenskaplig kompetens inom matematikämnets och svenskämnets didaktik (speciellt läs- och skrivinlärning) har bedömts vara svag.

Bedömarna resonerade kring huruvida det finns en nationell brist på disputerad personal inom ämnesdidaktik. Därtill kommer hur den vetenskapliga kompetensen används i utbildningen och bedömarna identifierade ett mönster där disputerade lärare finns med på listor över utbildningens personal, men där deras medverkan i utbildningen kan vara liten.

- ⇒ En konsekvens av problemet är att studenterna kan ha svårigheter att nå den färdighet och förmåga i ämnesdidaktik som beskrivs i examensmålet. En otillräcklig vetenskaplig kompetens kan resultera i ett otydligt ämnesdidaktiskt innehåll i utbildningen, en otillräcklig förberedelse inför VFU, det vill säga att måluppfyllelse av examensmål inte möjliggörs.
- ⇒ Ytterligare en konsekvens är att bedömningskriterier inte är tydliga, utan skrivna på en för generell nivå på grund av otillräcklig vetenskaplig kompetens inom ämnesdidaktik, det vill säga måluppfyllelse av examensmål säkerställs inte.
- ⇒ Proportionen vetenskaplig kompetens i relationen till antalet studenter har betydelse när det gäller att säkerställa ämnesdidaktisk kunskap. En konsekvens av bristande ämnesdidaktisk kompetens kan vara att det inte finns tillräckligt många lärare med vetenskaplig kompetens för att handleda studenternas självständiga arbeten och examinera studenternas VFU.

Strategi: Kompetensförsörjningsplan för att identifiera behov av kompetensutveckling och långsiktiga satsningar på forskning.

Lärosätena använder sig av olika strategier för att identifiera och stärka den vetenskapliga ämnesdidaktiska kompetensen, så som:

- att arbeta långsiktigt med löpande kompetensförsörjningsplaner för att identifiera behov och ge medel för kompetensutvecklingsprojekt.
- att genomföra en årlig strategisk uppföljning av lärares kompetens (vetenskaplig, professionsrelaterad och högskolepedagogisk kompetens) för en långsiktig utveckling.
- att inrätta en forskarutbildning i ämnesdidaktik i ett undervisningsämne för att på lång sikt stärka kompetensen.

- att se till att den lärare som gör lektionsbesök vid VFU har ämneskompetens för att på så sätt säkra att ämnesstudier och VFU kan kopplas samman till en helhet för studenten.

Exempel från ämneslärarutbildning med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i undervisningsämnet svenska: Femåriga kompetensförsörjningsplaner för att stärka den vetenskapliga ämnesdidaktiska kompetensen

Bedömarna noterade att genom att arbeta med femåriga kompetensförsörjningsplaner skapas en tydlig medvetenhet om vilken kompetens som finns inom utbildningen och vad som behöver stärkas. Det är fakultetsledningen som upprättar och följer upp dessa planer. För att stärka den ämnesdidaktiska kompetensen avsätts interna medel och flera kompetensutvecklingsprojekt pågår. Medel avsätts även för att befintlig personal, till exempel adjunkter, ska kunna forskarutbilda sig.

Exempel från ämneslärarutbildning med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i undervisningsämnet svenska: Långsiktig strategi med forskarutbildning i svenskämnets didaktik

Den ämnesdidaktiska kompetensen bedömdes som svag då det inte fanns någon disputerad i ämnesdidaktik i utbildningen. Bedömarna noterade att lärosätet har startat en forskarutbildning i svenskämnets didaktik och på så vis skapat en utbildningsmiljö där ämnesdidaktisk forskning bedrivs. Doktoranderna i forskarutbildningen undervisar i lärarutbildningen och därmed skapas ett samband mellan forskning och utbildning som kommer studenterna till del och kompetensen stärks i personalgruppen.

3 Den professionsrelaterade kompetensen är begränsad och bärs upp av odisputerad personal

Problematiken med att den professionsrelaterade kompetensen inte är tillräcklig för att förbereda studenterna för yrkesutövningen tar sig uttryck på olika sätt i de olika lärarutbildningarna. I ämneslärarutbildningarna beskrivs bristen på professionsrelaterad kompetens med att det saknas undervisande lärare med egen lärarutbildning. Det kan också beskrivas som en avsaknad av *aktuell* professionskompetens om lärosätet inte tar in sådan kompetens utifrån, till exempel genom att anställa yrkesarbetande lärare som adjungerade adjunkter.

Inom förskolläraryrket och grundlärarutbildningarna beskrivs avsaknaden av relevant professionskompetens ofta som att det saknas kompetens inom den specifika inriktning och mot de specifika åldrar som inriktningen utbildar studenterna för. Det gäller främst förskola, fritidshem och förskoleklass. Professionsrelaterad kompetens säkras ofta genom adjunkter eller yrkesverksamma lärare med tillfälliga förordnanden i utbildningen, så kallade adjungerade adjunkter. När det gäller personal inom förskolläraryrket har dessa ofta egen förskolläraryrketutbildning som bakgrund, men *aktuell* professionsrelaterad kompetens ses ändå som ett behov i utbildningarna.

Bedömarna har uppmärksammat problemet med att odisputerad personal ibland ensam ska tillgodose behovet av professionsrelaterad kompetens i utbildningar där det råder brist på vetenskaplig kompetens. Bedömarna menade att denna lösning medför att ansvaret för att skapa en helhet av de praktiska och teoretiska momenten i utbildningens olika delar läggs på studenterna.

- ⇒ Inom ämneslärarutbildningar som saknar personal med professionskompetens kan denna brist få som konsekvens att studenter inte kan förbereda sig tillräckligt inför VFU och att utbildningen inte heller lyckas koppla samman VFU med övriga delar av utbildningen. Utbildningens delar hålls inte ihop, vilket kan medföra att progressionen i utbildningen blir lidande.
- ⇒ Inom förskollärary- och grundläraryutbildningarna kan bristen på professionsrelaterad kompetens ta sig uttryck i att studenter inte får tillräckligt tydligt riktad undervisning mot den åldersgrupp eller verksamhet de ska arbeta i. Bedömarna såg även problem med att långsiktigt säkra den professionsrelaterade kompetensen om lärosätet *enbart* använder sig av adjungerade adjunkter som ofta har visstidsanställningar.
- ⇒ Inom förskollärary- och grundläraryutbildningarna såg bedömarna det som problematiskt om den personal som har professionsrelaterad kompetens till stor del inte är disputerad och inte har någon koppling till den disputerade personalen. Konsekvensen blir en tudelning mellan vetenskaplig och professionsrelaterad kompetens, vilket lämnar studenten att själv forma en helhet för vad som krävs i yrkesutövningen. Det finns utbildningar där det bedömts att det låga antalet disputerade med professionskompetens kan vara en orsak till att de självständiga arbetena visar på bristande kunskaper inom det förskolepedagogiska området.

Strategi: Rekrytering av yrkesverksamma lärare för aktuell professionsrelaterad kompetens.

Oavsett om det finns tillräckligt med personal som både är disputerad och har professionskompetens mot yrket eller inte, arbetar lärosätena på flera sätt för att säkra att studenterna möter aktuell professionskompetens i utbildningarna. Exempel på detta är:

- att adjungera yrkesverksamma lärare som adjunkter i utbildningen på halvtid för att stärka den aktuella professionskompetensen. Adjunkterna är en stark resurs i relation till VFU och gynnar också samverkan med arbetslivet.
- att anställa yrkesverksamma lärare som kursmentorer med en lägre tjänstgöringsgrad (5–10 procent) för att bidra med sina erfarenheter från professionen. Bedömarna noterade att kursmentorernas tid i utbildningen skulle kunna utökas.

Strategi: Samverkan med skolor och kommuner för att stärka den professionsinriktade miljön.

Lärosätena arbetar på olika sätt med de förskolor respektive skolor och kommuner där VFU genomförs för att säkra att utbildningen förbereder för yrkesutövningen. Samtidigt involveras yrkesverksamma i utbildning och forskning. Några sätt lärosätena gör detta på är genom:

- att samarbeta med partnerskolor så att studenterna kan besöka skolor och delta i undervisning utanför VFU-perioderna vilket stärker kopplingen till professionen genom hela utbildningen.
- att bjuda in gästlärare med spetskompetens och lärare från partnerskolor att delta i lärosätesförlagda delar av utbildningen och i forskningsprojekt.
- att inrätta en modell med så kallat ”parlärarskap” mellan partnerskolans lärare och lärosätets lärare.

- att anordna seminarier för adjunkter och VFU-handledare med fokus på att koppla samman forskning med undervisning i lärarutbildningen och skolan.
- att bjuda in lärare från skolorna till terminsvisa informationsträffar, handledarintroduktioner och utbildning för att på så sätt stärka den professionsinriktade miljön.
- att arbeta med att knyta självständiga arbeten till skolors och förskolors aktuella utvecklingsarbeten.
- att utifrån modellen med övningskolor eller övningsförskolor skapa tätare samarbeten vilket gynnar den professionsinriktade miljön.
- att samverka med kommunen om forskningsprojekt som stärker den professionsinriktade vetenskapliga miljön.

Strategi: Praktisk forskning för att stärka den professionsrelaterade kompetensen och utbildningsmiljön.

Lärosätena arbetar på flera sätt med forskning som är kopplad till lärarutbildning. Detta bidrar till att skapa goda förutsättningar för en vetenskaplig och professionsanknuten utbildningsmiljö där den forskning som bedrivs också kommer studenterna till del. Några sätt som lärosätena gör detta är genom:

- att satsa på lärarutbildningsanknuten forskning av praxisnära karaktär och inom ämnesdidaktik.
- att utbildningen innehåller lärandeaktiviteter som aktiverar studenter i autentiska forskningsprojekt.
- att koppla självständiga arbeten till praktisk forskning.
- att koppla ihop forskning, forskningsutbildning och forskningsverksamhet i en försöksverksamhet.
- att möjliggöra för forskare inom olika ämnen att samverka kring områden som är väsentliga för lärarutbildningen genom att organisationen kring lärarutbildningen är sammanhållen och organiserad utifrån en tvärvetenskaplig grund som relaterar till lärarutbildningens kärna och professionsuppdraget.

Strategi: Pedagogiskt upplägg av utbildningen som stärker professionsinriktningen.

Det finns strategier för att koppla undervisningsmoment både till praktik och till vetenskapliga modeller och förhållningssätt. Några av dessa är:

- att det ingår fältstudier i alla ämnes- och UVK-kurser för att stärka professionsanknytningen.
- att undervisningen är upplagd utifrån ett kooperativt lärande, det vill säga att studenterna via olika uppgifter till exempel får identifiera, pröva och värdera olika begrepp och metoder i ett undervisningsämne. Detta ger studenterna insikt i de didaktiska behoven och kan ses som ett exempel på ett formativt arbetssätt.
- att utbildningen är upplagd så att studenterna samverkar i arbetslag på liknande sätt som de sedan kommer att arbeta i förskolan.

Exempel från ett och samma lärosäte från ämneslärutbildningar med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i undervisningsämnena matematik och svenska, samt grundlärutbildningen för fritidshem: Att stärka professionskompetensen genom att anlita yrkesverksamma lärare

Bedömarna noterade att lärosätet har fast anställda lärare med professionsanknytning i utbildningen, men att de också använder sig av så kallade kursmentorerna som är anställda av kommunen. Kursmentorerna arbetar i skolan men är anställda på 5–10 procent i utbildningen och bidrar med sin professionskompetens. De medverkar i kursens planering, genomförande och uppföljning. De håller även seminarier och bidrar med sina erfarenheter från professionen.

Exempel från förskollärutbildning: Samverkan med kommuner och lärosäte om gemensamma forskningsprojekt

Bedömarna skriver i yttrandet: "Man gör /.../riktade satsningar för att utveckla de miljöer som stöder relationen mellan forskning och utbildning. En sådan satsning är organiserad samverkan mellan kommuner och lärosätet om gemensamma forskningsprojekt, vilket öppnar för möjligheten att stärka utbildningens professionsinriktade vetenskapliga miljö. Ett gott exempel på detta är att studenterna under en kurs i slutet av den sjätte terminen bjuder in förskolor som får ta del av aktiviteter som studenterna har arbetat fram under en kurs. I självvärderingen beskriver lärosätet ett totalt forskningsprojekt där universitet och kommun samarbetar med tydligt fokus på förskolan. Att yrkesverksamma lärare medverkar i skolutvecklande forskning ses som en styrka av bedömargruppen. Studenterna får ta del av resultaten från dessa projekt i olika kurser."

4 Otydlig ansvarsfördelning och otillräcklig kompetens vid examination inom VFU

I yttranden från samtliga lärutbildningar framkom problematik kring hur ansvar mellan olika lärargrupper inom VFU fördelades och hur samverkan mellan dessa grupper bedrevs. En annan problematik som lyftes var att det kunde föreligga otydligheter kring vilken kompetens de olika personalkategorierna hade och vidare att examination av de delar av utbildningen som genomfördes under VFU inte var lika väl genomtänkta och organiserade som de som var förlagda vid lärosätet. Bedömarna såg detta som problematiskt och efterlyste en diskussion om hur examinationsunderlag kan vara utformade och hur en tydlig och mer balanserad ansvarsfördelning av examinationen kan nås mellan VFU-handledare och VFU-lärare.

Ett annat område som bedömarna belyste i yttranden över alla typer av lärutbildningar är att VFU-handledares, men även VFU-lärares, kompetens kan behöva stärkas. Denna problematik handlade om att VFU-handledare i skolan inte hade handledarutbildning eller inte var tillräckligt väl insatta i vad studenter ska examineras på under sin VFU. VFU-lärares professionskompetens och/eller ämneskompetens var också områden som bedömarna ansåg vara problematiska i vissa utbildningar. VFU-läraren kunde exempelvis sakna egen lärutbildning eller lärarerfarenhet från skolan eller sakna vetenskaplig ämneskompetens.

- ⇒ Konsekvenser av en otydlig eller obalanserad ansvarsfördelning mellan lärosätets VFU-lärare och skolans VFU-handledare kan medföra svårigheter att säkerställa de examensmål, eller delar av examensmål, som examineras under VFU. Det kan innebära att examinationen

av VFU inte tydligt kopplas samman med relevanta examensmål eller att underlagen som examineras är bristfälliga.

- ⇒ Om examinationen av examensmål som ska säkras under VFU baserar sig på färre och mindre omfattande underlag än de examensmål som säkras under högskoleförlagda moment (underlag så som tentamina och inlämningsuppgifter), är konsekvensen en diskrepans mellan delar i utbildningen. Problematiken rör framför allt på vilka grunder som lärosätet säkerställer måluppfyllelsen, det vill säga vilket underlag som utgör bedömningsunderlag och hur bedömningskriterier används. Konsekvenserna kan vara att examinationen av VFU inte säkerställer måluppfyllelsen och att examinationen inte är rättssäker.
- ⇒ Konsekvenser av en obalanserad ansvarsfördelning under VFU kan vara att bedömningen av studenten inte är rättssäker beroende på vem eller vilka som examinerar studenten. En enskild handledare eller VFU-lärare kan få ett oproportionerligt stort ansvar för att betygsätta och examinera studenten under VFU.
- ⇒ Konsekvenser av att VFU-handledare i skolan inte har genomgått handledarutbildning kan vara svårigheter för handledare att handleda och bedöma VFU, det vill säga det möjliggörs inte för studenten att uppnå hela eller delar av examensmålet under VFU.
- ⇒ Avsaknad av professionsrelaterad och/eller vetenskaplig ämneskompetens hos VFU-lärare/examinator kan också leda till att det inte säkerställs att studenten uppnår hela eller delar av examensmål under VFU.

Strategi: Insatser för ökat samarbete och samsyn mellan handledare och VFU-lärare.

Lärosätena arbetar på flera sätt med att skapa en samsyn mellan de personalgrupper som är involverade i VFU, till exempel genom:

- att anordna introduktionsseminarium eller VFU-dag med representanter från både lärosäte och skola där underlag för bedömning, examensmål och kursupplägg diskuteras.
- att involvera VFU-handledare/arbetslivsrepresentanter i planering av VFU-kurser.
- att möjliggöra, uppmuntra och underlätta kommunikation mellan handledare och VFU-lärare, före, under och efter VFU.
- att genomföra trepartssamtal och VFU-besök.

Strategi:Handledarutbildning för alla VFU-handledare.

Lärosätena arbetar för att säkra att alla VFU-handledare har handledarutbildning. Exempel på hur lärosäten gör detta är genom:

- att kräva handledarutbildning för VFU-handledare, exempelvis som en kurs på 7,5 högskolepoäng som ges vid lärosätet. Detta är vanligt när skolan är en övningsskola.
- att sluta nya samverkansavtal med skolhuvudmän i strävan att alla VFU-handledare genomgår handledarutbildning.

- att anordna en påbyggnadskurs i handledning för de som tidigare gått handledarutbildning men som behöver bygga på den.

Strategi: Kompetensutveckling för VFU-lärare.

Lärosätena arbetar till exempel genom:

- att låta VFU-lärare utan egen professionskompetens arbeta tillsammans med en kollega som har denna kompetens, till exempel en adjungerad adjunkt från skolan.
- att låta VFU-lärare utan tillräcklig vetenskaplig kompetens arbeta tillsammans med en kollega som har denna kompetens.
- att låta alla disputerade lärare som inte har en professionsbakgrund som överensstämmer med utbildningen utföra VFU-besök som del av sin kompetensutveckling.

Strategi: Insatser för att utveckla underlagen för examination.

Lärosätena arbetar med detta genom:

- att utveckla en modell för de underlag som student och VFU-handledare ska använda under VFU och i samband med examination, t.ex. att studenten löpande har skrivuppgifter att utföra som ett av underlag för examination.
- att examinera med en kombination av underlag så som trepartssamtal, seminarium, skriftlig uppgift och att examinerande VFU-lärare från lärosätet besöker studenten på VFU-skolan och observerar studenten i en undervisningssituation.
- att använda en professionsutvecklingsmatris för att bedöma studentens förmåga att tillämpa didaktik och ämnesdidaktik.

Exempel från gymnasieläroterutbildning i svenska: Professionsutvecklingsmatris för att säkerställa måluppfyllelse

"Lärosätet använder en professionsutvecklingsmatris för att bedöma studenternas förmåga att tillämpa didaktik och ämnesdidaktik [som består av] /.../ fyra nivåer: Progressionsnivå 1 innebär bland annat att kunna arbeta med stöd av en handledare eller givna modeller. Nivå 2 ska leda till att studenten kan strukturera och konkretisera sitt ämneskunnande så att det blir begripligt för elever. Nivå 3 handlar om att välja innehåll och arbetssätt utifrån elevernas förutsättningar och behov samt engagera elever med hjälp av sitt ämneskunnande och ämnesdidaktiska kunnande. Nivå 4 innebär att kontinuerligt fördjupa sitt ämneskunnande och ämnesdidaktiska kunnande. I bedömningen av matrisens olika nivåer förväntas studenterna nå nivå 3 under utbildningen, medan nivå 4 fungerar som riktmärke för studenternas livslånga lärande efter avslutad utbildning."

Exempel från förskolläroterutbildning: Studentens egen självvärdering som underlag i examinationen

"[Det] finns en progression som även säkerställer måluppfyllelsen, inte minst genom att studenternas egna självvärderingar ligger till grund för de trepartssamtal som examinerar de verksamhetsförlagda kurserna. Det finns enligt bedömargruppen en stor styrka i trepartssamtalen, som lärosätet ser som givande men också resurskrävande. Genom att studenterna på ett systematiskt sätt samlar in och reflekterar över erfarenheter under den verksamhetsförlagda utbildningen möjliggör utbildningen på olika sätt egen

professionsutveckling. Till exempel utför studenterna skrivuppgifter där egna erfarenheter relateras till andras och till tidigare forskning, samt gestaltande redovisningar.”

5 Svårt att samordna en omfattande personalstyrka till en sammanhållen utbildning

Oavsett om den vetenskapliga och professionsinriktade kompetensen i personalgruppen är stark eller inte, är lärarutbildningarna komplexa utbildningar genom att de spänner över flera ämnesområden. Det krävs ofta samarbete mellan flera fakulteter eller institutioner inom ett lärosäte för att kunna täcka in utbildningens olika delar och ämnesområden. Detta medför ofta att många lärare enbart är involverade i vissa kurser eller moment och därmed har en låg verksamhetsgrad i utbildningen. Utöver den samverkan som behöver ske inom lärosätet behöver även samverkan ske med skolor och skolhuvudmän utanför lärosätet, särskilt under VFU. Det är många delar som ska hållas samman och många aktörer som ska samarbeta.

Bedömarna lyfte komplexiteten med de många intressenterna och att utbildningen involverar flera delar av lärosätet. Det finns flera framgångsrika sätt att organisera lärarutbildningar beroende på lärosätets struktur, några exempel är att:

- en enskild institution har programansvar för lärarutbildningen och ger uppdrag till andra institutioner om att ge kurser
- en fakultet eller motsvarande har skapats som har hela ansvaret för utbildningen, dess kvalitet och ekonomi
- ett samordningsorgan har skapats för utbildningen, dock utan egen budget.

Då utbildningarna spänner över många ämnesområden och involverar många aktörer ställer detta högre krav på att det finns en tydlig koppling mellan examensmål, lärandemål, lärandeaktivitet, examination och bedömning, så att utbildningen som helhet möjliggör och säkerställer att examensmålen nås av studenterna. Att säkerställa examensmål genom examination var ett vanligt förekommande förbättringsområde i de olika utvärderingarna.

- ⇒ En konsekvens av att lärarutbildningen spänner över många områden och involverar många aktörer kan vara svårigheter med att få en tydlig progression mellan kurser eller moment och att få olika delar av utbildningen att docka in i varandra. Ett exempel kan vara svårigheter med att få det allmändidaktiska och pedagogiska innehållet i UVK att kopplas samman med studierna i ämnet och ämnesdidaktik. Ett annat kan vara att tydligt koppla samman innehållet i VFU med ämnet och ämnesdidaktiken.
- ⇒ Moment eller ämnesområden kan på grund av brister i samordning upprepas vid flera tillfällen i utbildningen utan progression. Det omvända kan också inträffa, det vill säga att ämnesområden inte behandlas alls eller bara delvis och att de inte säkerställs genom examination.

- ⇒ Inom VFU är samordningssvårigheter ett relativt vanligt problem (se ovan). Samordning med övriga kurser och moment i utbildningen är viktig för att studenter ska förberedas tillräckligt inför VFU och för att det moment som tränas under VFU också examineras. Handledare och VFU-lärare är centrala personer som behöver samverka för att studenter ska få en god handledning och återkoppling under pågående VFU och efteråt.
- ⇒ I de fall ett undervisningsämne har två inriktningar som involverar två institutioner kan en konsekvens av komplexiteten bli att ämnets delar inte täcks tillräckligt. Undervisningsämnet svenska har exempelvis både en språkvetenskaplig och litteraturvetenskaplig inriktning. Om dessutom den vetenskapliga ämneskompetensen inte är lika stark inom båda inriktningarna kan det medföra att studenterna inte får tillräckligt ämnesdjup eller att bredden saknas inom ämnesområdet och att det inte möjliggörs och/eller säkerställs att studenterna uppnår examensmål eller delar av examensmål.
- ⇒ På flera lärosäten sker samläsning mellan grundläro-utbildningens inriktningar F-3 och årskurs 4-6 samt mellan ämnesläro-utbildningens inriktningar årskurs 7-9 och gymnasieskolan. Det förekommer också att ämnesstudierna inom ämnesläro-utbildningen samläses med andra program. En orsak till samläsning kan vara att få större och mer dynamiska studentgrupper och använda personalresurser på ett effektivt sätt. Trots den positiva effekten av samläsning med större studentgrupper, kan en negativ konsekvens vara att utbildningen inte blir tillräckligt anpassad och därför inte möjliggör och säkerställer att studenterna når examensmålen i förhållande till inriktningen. Läs- och skrivinläring för tidiga åldrar är ett exempel på ett område där studenter inte fått tillräckligt riktad undervisning, likaså undervisning riktad mot arbete i förskoleklassen.

Strategi: En ändamålsenlig organisation för att skapa en sammanhållen utbildning.

Att skapa en helhet i läro-utbildningen kan göras på olika sätt, till exempel genom hur personalen är organiserad och arbetar. Exempel på detta är:

- att organisera utbildningen så att det finns en kärna av lärare som har en gemensam bild av hur utbildningen som helhet ska fungera.
- att arbeta för att kärnan av lärare till största delen består av tillsvidareanställd personal som har en hög tjänstgöringsgrad inom utbildningen för att skapa långsiktighet och kontinuitet.
- att i lärargruppen särskilt bevaka att examensmål säkerställs genom examination och att utveckla progression och länkning mellan olika moment i utbildningen.
- att inrätta programråd/kollegium eller liknande för att samla de lärare från olika institutioner, fakulteter, verksamheter och lärosäten som är involverade i utbildningen.
- att bjuda in till programdagar med särskilt fokus på läro-utbildningen.
- att koppla samman ämne-ämnesdidaktik-VFU till en helhet för studenten genom att exempelvis VFU-lärare även har ämneskompetens.
- att placera VFU i relation till ämnesstudier. Om placerad inom en termin för UVK kan det vara svårare att integrera ämnesdidaktiska delar. Detta gäller främst ämnesläro-utbildningen.

Strategi: Systematiskt arbete med utbildningens upplägg och innehåll för att motverka dualism mellan teori och praktik.

Lärosätena gör detta genom:

- att arbeta med länkning mellan examensmål, lärandemål, aktiviteter och examination samt progression och koherens.
- att organisera studiegången så att ämneskurs och VFU-kurs inom samma ämnesområde är sammanhållna för att väva ihop teori och praktik.
- att inrätta programsamordnare för att knyta ihop verksamhetsförlagda och högskoleförlagda delar av utbildningen.
- att organisera ett samlärande mellan lärarstudenter och VFU-handledare vid övningsskolor för att binda ihop utbildning och forskning och skapa samband mellan teori och praktik.

Exempel från grundläro-utbildning, inriktning förskoleklass och årskurs 1–3: Att skapa samsyn i lärargruppen för en sammanhållen utbildning

Bedömarna lyfte det som ett gott exempel att lärosätet "...anordnar gemensamma uppstarts dagar i början av varje läsår för att eftersträva samsyn. /.../ Vidare har utbildningen regelbundna termins-, planerings- och betygsmöten i lärarlagen. Lärarna får extra timmar till möten utöver den ordinarie tiden inom tjänsten, vilket har ökat närvaron och ökat förståelsen för utbildningens helhet. Detta gagnar studenterna."

Exempel från grundläro-utbildning, inriktning fritidshem: Examinationer som är nära knutna till examensmålen och betygskriterier som hjälper studenten att hitta fokus för sitt lärande

Lärosätet arbetar med "... en professionsutvecklingsmatris som schematiskt beskriver examensmål, lärandemål och progression och som bidrar till att hjälpa studenterna att följa sina studieförsteg. Lärosätet tydliggör på det här sättet var i utbildningen examensmålet behandlas och skriver också betygskriterierna för kurserna utifrån examensmålen."

Del 3: Återkoppling från lärosätena

De slutsatser som presenterats i del 2 är baserade på bedömargruppernas yttranden. I detta avsnitt samlar vi den återkoppling vi fått direkt från lärosätena. Hur ställer de sig till de utmaningar som beskrivs i yttrandena och hur ser de på lösningsförslagen? Svar på dessa frågor har förmedlats i flera olika sammanhang. Ett exempel är den återföringskonferens som ägde rum efter utvärderingarna av förskolläro- och grundläro-utbildningarna.

Detta avsnitt kommer fortlöpande fyllas på med innehåll från lärosätena. Under hösten 2020 inhämtar vi exempelvis synpunkter vid UKÄ:s läro-utbildningskonferens samt vid konferensen för de ämnesläro-utbildningar som följs upp under 2021.

Återföringskonferens för utvärderade förskolläro- och grundläroarutbildningar

I september 2019 ordnade UKÄ en återföringskonferens för de lärosäten vars förskolläro- och grundläroarutbildningar hade utvärderats. Syftet med konferensen var dels att diskutera processen och övergripande resultat från utvärderingarna, dels att lyfta områden som är viktiga för utvecklingen av förskolläro- och grundläroarutbildningar. Lärosätena fick välja ut två utvecklingsområden som de ville diskutera under två workshoppar. Personal och forskning/utbildning var de alternativ som flest lärosäten valde.⁵

Personalens kompetens och sammansättning

Samtalen vid konferensen visade att en intern översyn på lärosätena är en viktig åtgärd för att hantera utmaningarna med personalens kompetens och sammansättning. Lärosätena bör ta reda på hur de använder befintlig kompetens och hur de kan skapa en kärna av lärare i utbildningen, liksom vilka krav på undervisningstid och möjligheter för vidareutbildning som finns.

På nationell nivå efterlystes riktade satsningar som höjer lärares status och uppmuntrar till strukturellt samarbete mellan landets lärosäten, till exempel att undervisning och anställning kan ske på flera lärosäten. En nationell forskarskola med inriktning mot läroarutbildning diskuterades också.

Många av de lösningsförslag som diskuterades under konferensen rörde olika sätt att styra lärares undervisningstid. Som exempel kan nämnas olika förslag om att tjänster kan vara villkorade med en bestämd andel undervisning och forskning. Det föreslogs också att på lärosätetsnivå bestämma i vilken omfattning en professor ska undervisa. Liknande lösningar finns även på nationell nivå med förslag på nationella riktlinjer för hur läroartiden ska användas.

Relationen mellan forskning och utbildning

Gapet mellan vetenskap och praktik på lärosätetsnivå skulle kunna åtgärdas genom att skapa diskussionsforum om kopplingen mellan teori/forskning och praktik. Ett annat sätt är att se till att studenterna använder olika teorier i praktiken för att höja medvetenheten och förståelsen för kopplingens betydelse.

På nationell nivå efterlystes satsningar på olika samarbetsprojekt mellan kommuner och lärosäten, forskningsprojekt med stöd från kommuner och forskarskolor, men också förtydliganden i examensordningen när det gäller betydelsen av VFU.

⁵ Sammanfattningen av återföringskonferensen är hämtad från *Kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling 2019. Redovisning till regeringen*, UKÄ 2020, s. 18–19.